

В. В. Любецька,*канд. філол. наук, доц.,**Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,**доцент кафедри української мови та мовної підготовки іноземців**ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3774-8883>*

БАЧЕННЯ СТИЛЮ В МЕЖАХ ПЕРСОНАЛІСТСЬКОГО ДИСКУРСУ

У пропонованій статті ми звертаємося до одного з напрямів у сучасній академічній теорії літератури — персоналістського дискурсу, що тяжіє до металінгвістики, яка вивчає слово, тобто мову, у його конкретній і живій цілокупності, а не мову як специфічний предмет лінгвістики. Метою дослідження стає позначення особливостей даного дискурсу та пояснення, яким є бачення стилю в межах персоналістського дискурсу. Об'єктом дослідження є персоналістська теорія літератури, персоналістський дискурс; предмет дослідження — стиль у межах персоналістського дискурсу. Для реалізації поставленої мети було застосовано такі методи: метод аналізу інформації, метод синтезу, описовий метод. На відміну від літературознавчої граматики, що тяжіє до точності і конкретності, конститується на межі з лінгвістикою, персоналістський дискурс конститується на межі з металінгвістикою. Для персоналістської теорії літератури стиль стає способом буття творчої індивідуальності, а точніше, способом буття людини-автора в її творінні. Персоналістський дискурс наділяє стиль «об'єднувальною енергією». Стиль виступає у персоналістському дискурсі як формотворчий центр, що конкретизує відношення. Для розуміння сутності стилю, персоналістами були розмежовані композиційні та архітектонічні форми. Характерно, що архітектонічні форми не є формами у персоналістському дискурсі, а є «змістом естетичної діяльності», тобто розуміються як суто змістовні. Отже, ототожнюючи в художньому стилі «естетичне» та «змістовне», М. М. Бахтін визначає його як «сукупність прийомів формування й завершення людини та її світу». У художньому стилі взаємозв'язані «внутрішній стиль» і зміст, що розкривається в образах. Для персоналізму — «художній стиль працює не словами, а моментами світу, цінностями світу і життя», це «спосіб обробки» людини та її світу, тобто спосіб «естетичного завершення». Авторка статті доходить висновку, що без завершувальної здатності образу «естетичне завершення» неможливе. У персоналістському дискурсі вся проблематика, що є сприйняттям, інтерпретацією художнього тексту, переноситься у сферу міжсуб'єктних відносин. Об'єктом у персоналізмі стають саме відносини між суб'єктами висловлювання — діалогічні відносини. У персоналістській теорії літератури конститутивним моментом художньої творчості є автор-творець. Але персоналізм позбавляє художній стиль головного — внутрішнього ядра, тобто

образу, тому уявлення про стиль у персоналістському дискурсі постестетичне. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю прояснення множинності концепцій стилю в їх своєрідності у сучасній теорії літератури та сучасній лінгвістиці. Одна з фундаментальних ознак художньої творчості позначається поняттям «стиль». Перш за все, стиль — це визначальний спосіб виявлення естетичної сутності поетичного мистецтва. Але ж існують досить різні розуміння стилю Перспективою подальших досліджень є виявлення смислового наповнення категорії стилю у межах різних теоретико-літературних дискурсів.

Ключові слова: дискурс, персоналістський дискурс, художній текст, автор, стиль.

V. V. Liubetska,
*PhD in Philology, Associate Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University;
Ukrainian Language and Foreigners' Language Training Department
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3774-8883>*

THE VISION OF STYLE WITHIN THE LIMITS OF THE LITERARY GRAMMAR DISCOURSE

In the proposed article, we turn to one of the directions in the modern academic theory of literature — personalist discourse, which gravitates towards metalinguistics, that studies the word (or the language), in its concrete and living entirety, and not the language as a specific subject of linguistics. The purpose of the research is to indicate the features of this discourse and to explain what the vision of style is within the framework of the personalist discourse. The object of research is the personalist theory of literature, the personalist discourse; the subject of research is style within the limits of personalist discourse. The following methods were used to achieve the goal: information analysis method, synthesis method, descriptive method. In contrast to literary grammar, which strives for accuracy and specificity and personalist constituted on the border with linguistics, personalist discourse is constituted on the border with metalinguistics. For the personalist theory of literature, style becomes a way of being of creative individuality, or more precisely, a way of being of a person-author in his work. Personalist discourse gives style a «unifying energy». Within the personalist discourse style becomes a formative center that concretizes the relations. To understand the essence of style, personalists distinguished between compositional and architectural forms. It is characteristic that architectural forms are not forms in the personalist discourse, but are the «content of aesthetic activity» and understood as purely meaningful. So, equating «aesthetic» and «meaningful» in the artistic style, M. M. Bakhtin defines it as «a set of techniques for the formation and completion of a person and its world». In the artistic style, the «internal style» and the content revealed in the images are interconnected. For personalism,

«artistic style works not with words, but with moments of the world, values of the world and life», it is a «way of processing» a person and its world, a way of «aesthetic completion». The author of the article concludes that «aesthetic completion» is impossible without the finalizing ability of the image. In the personalist discourse, all problems related to the perception and interpretation of the artistic text are transferred to the sphere of intersubjective relations. The object in personalism is precisely the relations between the subjects of the statement — dialogical relations. In the personalist theory of literature, the constitutive moment of artistic creativity is the author-creator. But personalism deprives the artistic style of its main essence — inner core, the image, that is why the idea of style in the personalist discourse is post-aesthetic. The relevance of the research is determined by the need to clarify the multiplicity of style concepts in their originality in modern literary theory and modern linguistics. One of the fundamental features of artistic creativity is denoted by the concept of «style». First of all, style is a defining way of revealing the aesthetic essence of poetic art. But there are quite different understandings of style. The perspective of further research is to reveal the semantic content of the category of style within the limits of various theoretical and literary discourses.

Key words: discourse, personalistic discourse, artistic text, author, style.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Поняття дискурсу охоплює всі можливі форми вживання мовних одиниць. Т. А. ван Дейк вважає, що дати точне визначення дискурсу неможливо, як неможливо, наприклад, дати остаточне визначення поняттям «мова», «соціум» або «культура». Термін дискурс не отримав єдиного трактування ще й тому, що виявився релевантним для цілого ряду різних наукових підходів: психології, соціології, культурології, філософії, літературознавства, лінгвістики, соціо- та психолінгвістики, лінгвокультурології тощо. У широкому розумінні дискурс визначається як мовленнєво-розумова діяльність, що містить ряд екстралінгвістичних компонентів: ідеологію, соціальні, культурні, історичні практики, психологічні особливості конкретної мовної особистості. Дослідження дискурсивних елементів, що набули акцентуації у наративі, передбачає визначення їхньої взаємодії в межах конкретного дискурсу в співвіднесенні із соціальним, естетичним і лінгвістичним контекстами, у яких існує художня література.

Метою нашого дослідження стає визначення особливостей одного з визначених у ХІХ столітті дискурсів — персоналістського дискурсу, та пояснення, яким є бачення стилю в його межах. **Об'єкт** дослідження — персоналістський дискурс; предмет дослідження — стиль у межах персоналістського дискурсу. Для реалізації поставленої мети було застосовано такі **методи**: метод аналізу інформації, метод синтезу, описовий метод. **Наукова новизна** статті полягає у визначенні стилю в межах персоналістського дискурсу. **Теоретичне та практичне значення** наукового дослідження зумовлене постановкою й розв'язанням нових для сучасного мовознавства та літературознавства проблем (виявлення смислового наповнення категорії стилю у межах різних теоретико-літературних дискурсів). Нами було визначено, що сучасна

теорія літератури представлена трьома дискурсами: літературознавчою граматикою, ейдосною теорією літератури та персоналістською теорією літератури. Кожен із трьох дискурсів має свої особливості, які ми поступово розглянемо та проаналізуємо особливості розуміння поняття «стилю» представниками різних дискурсів. Зосередимо нашу увагу на персоналістському дискурсі. Основи персоналістської теорії літератури заклав М. М. Бахтін, для якого первинною реальністю художньої творчості є ситуація спілкування, що породжує нові сенси. Ключовою роботою, що дозволяє осмислити спадщину М. М. Бахтіна, для нас стає концепція О. В. Домашенка [4].

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи процес формування персоналістського дискурсу у працях М. М. Бахтіна, слід зазначити, що філософські погляди вченого сформувалися в руслі неокантіанства. Донедавна філософська спадщина М. М. Бахтіна сприймалася переважно у цьому контексті. Справді, у його працях очевидна полеміка, отже, і зв'язок з концепцією цінностей Р. Ріккерта. А ось Г. Когена М. М. Бахтін характеризував у своїх творах останніх років як одного з найавторитетніших для нього мислителів. Важливою проблемою для М. М. Бахтіна стає проблема діалогу, сприйнята, ймовірно, від М. Бубера. Сучасні науковці ставлячи питання, до якої філософської традиції належить творчість М. М. Бахтіна, роблять висновок про те, що бахтінська традиція — це традиція наук про дух, герменевтика, ознаменована насамперед іменами Ф. Шляєрмахера, В. Дільтея, М. Гайдеґґера, і навіть Г.-Г. Гадамера. Тобто, за спостереженнями сучасних вчених, М. М. Бахтін створив свій варіант герменевтики. Взаємодія з герменевтикою для нас представляє певний інтерес, оскільки саме цей філософський напрямок звертається до тлумачення текстів, будучи за визначенням Г.-Г. Гадамера, класичною дисципліною, яка займається мистецтвом розуміння текстів [3]. Але сам М. М. Бахтін говорив про те, що з усіх учнів Е. Гуссерля найближчим був Макс Шелер та його персоналізм. А ось М. Гайдеґґер якимось майже зовсім залишався поза поля філософських симпатій вченого. У теорії М. М. Бахтіна відбувається «трансформація мов неокантіанства, феноменології, герменевтики» [4, с. 24], що й зумовлює персоналістську домінанту його мови. Розуміння діалогу у М. М. Бахтіна близько до його розуміння в М. Бубера. Діалог у М. М. Бахтіна відповідає такій ситуації, коли співрозмовника цікавить його партнер у його власному глибинному бутті та коли співрозмовники спрямовані один на одного. Під цим терміном слід розуміти не стільки особливу словесну форму діалогу, а скоріше — відмінну рису людини. Остання існує лише у взаємодії з іншими людьми: «Життя за своєю природою діалогічне. Жити означає брати участь у діалозі» [2]. Що ж до розуміння художнього твору, то М. М. Бахтін стверджує, що «справжнє розуміння в літературі та літературознавстві завжди історичне та персоналізоване» [2]. Сформовані М. М. Бахтіним оригінальні категорії — позазнахідність, поліфонія, приватне мислення, Інший — характерні саме для персоналістського дискурсу. Предмет персоналістської теорії літератури — «голоси та діалогічні відносини між ними», їх взаємодія та взаємоосвітлення відкриває безмежну (незавершену) смислову перспективу твору. Принципова незавершеність художнього твору,

за композиційно-сюжетної закінченості, є «збирання в нескінченність». Воно відбувається тому, що персоналізм зосереджений на «змістовних», а «не суто естетичних поєднаннях». У межах дискурсу творі постає як «ціле висловлювання», а літературні, мовні жанри осмислюються «як типові форми висловлювання» [2]. Саме з цієї точки зору характеризується філософський підхід М. М. Бахтіна С. С. Аверінцев: «Мислитель, який не втомлювався повторювати, що жодне людське слово не є ні остаточним, ні завершеним у собі — чи не він запрошує нас домовитися «з приводу» і додумати ... , то сая, то так розмотуючи нитку розмови, що не обривається?» [1, с. 342]. На відміну від літературознавчої граматики, що тяжіє до лінгвістики, для персоналістського дискурсу більш актуальним стає поняття «металінгвістики», що вивчає слово, тобто мову, в її конкретній і живій цілокупності, а не мову як специфічний предмет лінгвістики, отриманий шляхом цілком правомірного та необхідного відволікання від деяких сторін конкретного життя слова. Термін «металінгвістика» є ключовим для розуміння цілого ряду проблем: теорії мовних жанрів, теорії роману та методики аналізу «чужої мови». Цей термін означає особливий підхід до слова, яке, за М. М. Бахтіним, не річ, а вічно рухливе, вічно мінливе середовище діалогічного спілкування. Звідси його любов до варіацій та різноманіття термінів. Поняття «металінгвістики» досить пізніє, воно є у замітках М. М. Бахтіна 1959-1961 років, пізніше озаглавлених як «Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках». Надалі це поняття одержує обґрунтування у другій редакції книги про Ф. М. Достоевського. Ключовий момент слова «металінгвістика» — приставка «мета» — досить багатозначний, але все ж таки в даному контексті він позначає швидше «над» або «після», йдеться про специфічну методологічну трансценденцію, вихід за межі традиційного теоретизування, при якому зберігається істотний зв'язок з тим, за межі чого здійснено вихід. Тому інтерпретація художнього твору в персоналістському дискурсі постестетична, вона набуває свого універсального значення, наближуючись до полюса персоніфікації. У цьому полягає і докорінна відмінність металінгвістики від лінгвістики та логіки, двох меж, редукування до яких призвело б її до втрати її *метаспецифіки*. Металінгвістичні відносини більше не зводяться як до логічних, так і до лінгвістичних відносин, які редукують «висловлювання» до слова та речення як «одиницю мови», до звуків, що вже не постестетично, а позаестетично (дискурс літературознавчої граматики). Діалог як одне з найважливіших понять, за М. М. Бахтіним, може бути описаний тільки в рамках металінгвістики. М. М. Бахтін стверджує, що діалогічні відносини (у тому числі і діалогічні відносини мовця до власного слова) предмет металінгвістики. У мові як предметі лінгвістики немає, і не може бути ніяких діалогічних відносин. У тому числі не може бути діалогічних відносин і між текстами, знову ж таки за строго лінгвістичного підходу до цих текстів. Діалогічне спілкування, «зверненість», згідно з персоналізмом, і є справжньою сферою життя мови, слова. Лінгвістика вивчає саму мову з її специфічною логікою як те, що уможлиблює діалогічне спілкування; до самих діалогічних відносин лінгвістика не наближається. Діалогічні відносини позалінгвістичні. Але в той же час їх ніяк не

можна відірвати від слова, тобто від мови як конкретного цілого явища. Мова живе тільки в діалогічному спілкуванні тих, хто нею користується. Діалогічне спілкування є справжньою сферою *життя* мови. Отже, діалогічні відносини повинні вивчатися металінгвістикою, що виходить за межі лінгвістики та має свої завдання.

На те, що мова персоналістської теорії літератури відчуває на собі вплив металінгвістичних факторів, «пов'язаних із актуальною для неї діалогічною сутністю мовного спілкування», звертає увагу О. В. Домашенко [4, с. 20]. Невипадково М. М. Бахтін створює металінгвістичні терміни із чіткою персоналістською установкою. Отже, «слово» один із головних об'єктів уваги персоналістського дискурсу. Усі різноманітні галузі людської діяльності пов'язані з використанням мови. Виняткова важливість конкретних форм використання мови у тому, що світ людини, кажучи словами Г.-Г. Гадамера, і є мова. «Персоналістська» теорія літератури конститується на кордоні з онтологією, оскільки її предмет — «виразне і буття, що говорить», як воно втілюється в літературному творі» [4, с. 19]. У персоналістській теорії літератури конститутивним моментом художньої творчості є автор-творець. Творцем переживає себе одинична людина-суб'єкт лише у мистецтві. Позитивно-суб'єктивна творча особистість є конститутивним моментом художньої форми, тут суб'єктивність її знаходить своєрідну об'єктивацію, стає культурно-значущою, творчою суб'єктивністю [2].

Безперечно, однією з найскладніших сучасних проблем у теорії літератури та лінгвістиці є комплексне вивчення стилю твору та індивідуального стилю письменника. Розуміння природи стилю спирається на звичні категорії суб'єкта і об'єкта, розглядаються взаємовідносини особистості творця і об'єкта, що протистоїть творцю. Відомо, що чим складніше і багатогранніше явище, тим важче охарактеризувати його сутність, тим більше визначень, які часто суперечать один одному, воно породжує. Г. В. Ф. Гегель писав про те, що чим багатший предмет, який підлягає визначенню, тобто, чим більше різних сторін він пропонує для розгляду, тим більш різними виявляються дефініції, що даються йому. Для М. М. Бахтіна єдність естетичної форми є єдністю позиції діючої душі і тіла, діючої цілісної людини, що спирається на самого себе. Якщо слідувати за міркуваннями М. М. Бахтіна, то стиль походить з творчої активності людини і тільки так набуває свого відчутного буття. Але не можна сказати, що стиль створюється усвідомлено та цілеспрямовано людиною. Людина творить не стиль, оскільки стиль об'єктивне поняття, тобто він мимовільний; але стиль у якійсь мірі може бути результатом суб'єктивно-свідомого вибору людини. О. Ф. Лосев прояснює у своїй книзі «Проблема художнього стилю», що «стиль обумовлений як об'єктивною дійсністю, характером історичної епохи, суспільних відносин, своєрідністю національного життя, так і особистістю письменника, його обдаруванням та здібностями, його вмінням спостерігати життя, його манерою мислити, відчувати, відгукуватися на дійсність» [5, с. 23]. У стилі виражається творча самотність письменника, але стиль більше «творчої індивідуальності», більше «творчого суб'єкта» вже тільки тому, що в стилі завжди живе «пам'ять» про ті чи інші стильові традиції. Це, звичайно, не означає, що геніальний стиль художника може бути лише стилем

епохи чи течії. Д. С. Лихачов вважає, що марно прагнути поєднати творчість геніального художника, підпорядковуючи його певному стилю чи певній течії. Геній черпає творчі здібності з панівного стилю, а не розчиняється у ньому. Слід зазначити, що вміння сприймати живого, мислячого автора твору — важлива ланка у розумінні стилю; хоча поняття стилю зовсім на веде до його ототожнення з суб'єктом, з біографічним автором, з автором-людиною. Проникаючи в саму словесну тканину, ми досягаємо різноманітності личин автора, художника, майстра словесного зображення. Це означає, що художній стиль як особисте надбання художника, це й надбання певної культури, певної історичної епохи, оскільки будь-який стиль обов'язково сприймається в історичному контексті. Проте персоналістська теорія літератури вважає, що стиль — це спосіб буття творчої індивідуальності, спосіб буття людини-автора у його творінні. Стиль тут — творчий портрет художника: загальновідоме судження Ж. Л. Бюффона, що «стиль — це людина», коли у творі ми бачимо стиль певного автора. Стиль у персоналістському дискурсі наділено «об'єднуючою енергією», як «формотворчий центр», він «конкретизує відносини», «формує межі, на яких тільки й відбуваються зустрічі, взаємодії, взаємопереходи учасників процесу спілкування». Стиль зумовлює зустріч, діалог того, хто говорить з тим, хто слухає. Причому діалог може бути такий широкий, що твір стає реплікою в діалозі, яка своєрідно містить у собі діалог як ціле. Тобто вся література є «письмовим відтворенням процесу спілкування». Так «спілкування мистецтвом» виявляється нерозривно пов'язаним із спілкуванням у мистецтві. У певному сенсі «стиль» ототожнюється у персоналізмі із індивідуальним «складом» письменника, стиль свого роду — душа висловлювання. Світ особистості стає джерелом словесної оцінки зовнішнього та внутрішнього буття, а також предметом зображення. Голоси героїв проростають авторським голосом, але й слово автора забарвлюється у тони персонажів, на це вказує М. М. Бахтін, говорячи про діалогічну природу «романного слова». Так, автор займає позицію «позазнаходження» стосовно внутрішнього світу художнього твору, «герою» чи його потенції у деяких видах мистецтва, але водночас автор — суб'єкт творчості.

У персоналістській теорії літератури автор-творець є конститутивним моментом художньої творчості. Творцем переживає себе одинична людина-суб'єкт лише у мистецтві. Позитивно-суб'єктивна творча особистість є конститутивним моментом художньої форми, тут суб'єктивність її знаходить своєрідну об'єктивізацію, стає культурно-значущою, творчою суб'єктивністю [2]. За думкою М. М. Бахтіна, автор-творець — «конститутивний момент художньої форми», яку слід пережити як активне ціннісне ставлення до змісту. Творець долає матеріальність форми, перетворює мову, безперешкодно оформляє і завершує подію (буття, світ) із допомогою художнього вимисла їм породжується плоть і дух слова у їхній конкретній єдності. Говорячи про значимість художньої, заданої форми, М. М. Бахтін підкреслює, що вона (форма) дійсно прикріплена до матеріалу, нерозривно пов'язана з ним та не може бути осмислена глибоко без моменту змісту; з усіма етичними, релігійними та іншими цінностями суб'єктивно-об'єктивного со-твореного світу. М. М. Бахтін наголошує,

що визначивши момент змісту і правильно встановивши місце матеріалу в художній творчості, дослідник може опанувати і правильний підхід до форми, бо стає зрозумілим, як форма — з одного боку, дійсно матеріальна, суцільно здійснена на матеріалі та прикріплена до нього, з іншого боку — ціннісно виводить нас за межі твору як організованого матеріалу, як речі. Форма для М. М. Бахтіна — словесно-мовленнева споруда, безобразний перехід до змісту (порівн. у Г. В. Ф. Гегеля: засіб = слово, а форма — наочно-образне уявлення, естетично значуще). Відмова від образу виводить за межі естетичного простору як такого. Важливою роботою, що дозволяє осмислити проблему форми у М. М. Бахтіна, є його «Автор і герой в естетичній діяльності», де автор розглядається як «носії напружено-активної єдності завершеного цілого, цілого героя та цілого твору» [2]. У події завершення полягає загальна формула «естетично-продуктивного ставлення» автора до героя: воно у напруженому позазнаходженні автора всім моментам героя, у просторовому, тимчасовому, ціннісному та смислового позазнаходженні, що дозволяє зібрати всього героя, який зсередини себе розсіяний й розкиданий у заданому світі. М. М. Бахтін пов'язує початок форми, яку він розуміє суто персоналістські, а не естетично, з автором і в роботі «Проблема змісту, матеріалу і форми у словесній художній творчості». У цьому дослідженні М. М. Бахтін багато пише про суб'єктивну авторську діяльність, про те, що форму необхідно пережити, як активне ціннісне ставлення до змісту. Початок і кінець твору — з погляду на єдності форми — є початок і кінець діяльності, де Я починає, і Я кінчає. Єдність естетичної форми є, таким чином, єдність позиції діючої душі і тіла, діючої цілісної людини, що спирається на себе (за М. М. Бахтіним). А ось герой, як носій життєвої події, завжди у М. М. Бахтіна протистоятиме автору. Таким чином, живим носієм єдності та завершення є автор, який протистоїть герою як носію відкритої і зсередини себе незавершеної єдності життєвої події. Пасивними можуть у цьому відношенні виявитися тіло і душа. Але якщо герой займає осмислене місце у бутті, він прагне затвердити свою смислову позицію, протиставити її авторській. Це може удатися йому по-різному. Так з'являються сходи літературних жанрів, на вершині яких знаходиться роман. Поліфонічний жанр роману свідчить про можливе звільнення героя від автора. Ставлення автора до героя у романі оптимальне і наближається до діалогу. Романна форма стає найбільш життєвою формою.

До проблеми форми звертається М. М. Бахтін також у роботі «Проблеми поетики Достоевського». За М. М. Бахтіним, Ф. М. Достоевський вирішив завдання естетичного оформлення духу, саме у творах цього письменника цілком реалізується діалог автора та героя. Говорячи про діалог автора та героя, у якому відбивається вся суть романної форми, М. М. Бахтін розмірковує так, ніби йдеться про життєву подію, а не про художній твір. Романи Ф. М. Достоевського для М. М. Бахтіна є самим життям, бо вони виходять за межі літератури, в них здійснюється поліфонічний діалог. І в поліфонічному романі для розуміння стилю потрібно щонайменше дві людини, оскільки світ поліфонічного роману не є єдиним, а є безліччю світів рівноправних свідомостей. Проблема виникає, як тільки ми намагаємось поєднати ідею індивідуальної творчості

з поняттям «діалог». Відразу зазначимо, що «індивідуальність митця поза стилем» втрачає свою впевненість і сприймається М. М. Бахтіним як безвідповідальна. Для М. М. Бахтіна «відповідальність індивідуальної творчості» можлива лише у стилі, обґрунтована та підтримана традицією. Протириччя полягає в тому, що діалог, як ми пам'ятаємо, передбачає незавершеність людини. Творчість, навпаки, спонукає нас до того, щоб надати їй завершення. Сам М. М. Бахтін бачив у цьому труднощі, ось чому у книзі про поетику Ф. М. Достоєвського він розмірковує про те, що письменнику вдалося подолати цю напругу, створивши таких самих відкритих і вільних персонажів, як реальні люди. Однак судження це спірне та неоднозначне. Персоналістська теорія літератури не споглядає, а веде діалог, намагаючись розчутити нескінченні сенси, тому проблема естетичного завершення в межах даного дискурсу не може бути вирішена. «Труidнощі, з якими зіткнувся М. М. Бахтін, викликані тим, що він некоректно здійснив «ейдетичну редукацію»: вийшовши за межі естетичного в онтологічну область, він продовжує говорити про естетичне завершення» [4, с. 100].

Про естетичне завершення можна говорити на рівні образів, отже — на рівні «внутрішнього стилю» твору, що відноситься до архітектонічних форм, які розуміються суто естетично, як «форма естетичного споглядання» [4, с. 99]. Сам М. М. Бахтін наголошував, що правильна постановка проблеми стилю — однієї з найважливіших проблем естетики — поза строгого розмежування архітектонічних та композиційних форм неможлива. Для М. М. Бахтіна архітектонічні форми — це «зміст естетичної діяльності», тобто розуміються як змістовні, «але... розуміти їх як суто змістовну категорію у нас немає жодних підстав... Архітектонічні форми... визначаються актуальним для того чи іншого автора, для того чи іншого твору баченням. І в цьому сенсі архітектонічні форми також належать композиції» [4, с. 99].

Висновки. Отже, ототожнюючи у художньому стилі «естетичне» і «змістовне», М. М. Бахтін визначає його як «сукупність прийомів формування та завершення людини та її світу». У художньому стилі взаємопов'язані «внутрішній стиль» та зміст, і зміст розкривається в образах, а для персоналізму «художній стиль працює не словами, а моментами світу, цінностями світу і життя», це «спосіб обробки» людини та її світу, тобто спосіб «естетичного завершення», але без завершальної здатності образу «естетичне завершення» неможливе. Можна сказати, М. М. Бахтін позбавляє художній стиль головного — внутрішнього ядра, яким за визначенням є у словесному мистецтві образ (ейдос).

Існуючі теоретико-літературні дискурси сучасної академічної теорії літератури (ейдосний, літературознавча граматики та персоналістський) спираються на різні методи та ставлять перед собою різні цілі дослідження, відповідно, бачення «стилю» у кожному з них буде відмінним. Для ейдосної теорії літератури характерна переконаність у важливості та перевазі поетичного пізнання, пізнання у вигляді образів, саме в образному втіленні істина пізнається найбільш глибоко. Літературознавча граматики стає найбільш гносеологічною з названих напрямів і найбільше відповідає новоєвропейському ідеалу науковості. Уявлення про стиль у межах

літературознавчої граматики доестетично, оскільки осмислюється чуттєве, тобто «внутрішня форма» як пластично-живописний компонент образу. У персоналістському дискурсі вся проблематика, що пов'язана із сприйняттям, інтерпретацією художнього тексту, переноситься у сферу міжсуб'єктних відносин. Об'єктом у персоналізмі стають саме відносини між суб'єктами висловлювання — діалогічні відносини. У персоналістській теорії літератури конститутивним моментом художньої творчості є автор-творець. Художній стиль стає способом «естетичного завершення», яке без завершальної здатності образу неможливе.

Література

1. *Аверинцев С. С.* Связь времен. Київ : Дух і Літера, 2005. 448 с.
2. Вступ до літературознавства. Хрестоматія : навч. посіб. / упоряд. Л. П. Квашина. Донецьк : ДонНУ, Норд-Пресс. Вип. 1 : Естетика і поетика М. М. Бахтіна. 2009. 232 с.
3. *Гадмер Г.-Г.* Истина і метод: пер. з нім. Київ: Юніверс, 2000. Т. I : Герменевтика I : Основи філософ. герменевтики. 464 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Gadamer_Hans-Georg/Istyna_i_metod_t1/
4. *Домашенко А. В.* Об интерпретации и толковании: монография. Донецьк : ДонНУ, 2007. 277 с.
5. *Лосев А. Ф.* Проблема художественного стиля. Київ : Collegium, Киевская Академия Евробизнеса, 1994. 288 с.

References

1. Averintsev, S. S. (2005), *Sviacz' vremen* [Connection of times]. Kyiv: Dux i litera. [in Russian].
2. Kvashina, L. P. (Ed.) (2001), *Vstup do literaturoznavstva. Xrestomatiya* [Introduction to literary studies. Reader]. *Estety`ka i poety`ka M. M. Baxtina* [Aesthetics and poetics M. M. Bakhtin]. (Vol. 2). Donetsk: DonNU, Nord-Press [in Ukrainian].
3. Gadamer, H.-G. (2000), *Isty`na i metod* [Truth and method]. Kyiv: Yunivers. https://chtyvo.org.ua/authors/Gadamer_Hans-Georg/Istyna_i_metod_t1/ [in Russian].
4. Domaschenko, A. V. (2007), *Ob y`nterpretacy`y` y` tolkovany`y` : monografy`ya* [On interpretation and explanation: monograph]. Donetsk: DonNU. [in Russian].
5. Losev, A. F. (1994), *Problema xudozhestvennogo sty`lya* [The problem of artistic style]. Kyiv: Collegium. [in Russian].